

**Roskilde
University**

Efterlysning

Sammenhængende lokal landskabsforvaltning

Brandt, Jesper; Bramsnæs, Annelise

Published in:
Byplan

Publication date:
1988

Document Version
Tidlig version også kaldet pre-print

Citation for published version (APA):
Brandt, J., & Bramsnæs, A. (1988). Efterlysning: Sammenhængende lokal landskabsforvaltning. *Byplan*, 88(3), 94-98.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Sammenhængende lokal landskabsforvaltning

Af Annelise Bramsnæs og Jesper Brandt

De øgede miljøproblemer, landbrugets sætnings- og strukturproblemer samt overgangen til en mangesidig udnyttelse af det åbne land (på samme tid landbrug, naturfredning, bevarelse af kulturlandskab, rekreation, grundvandssikring m.v.) vil fremtvinge en lang række reguleringer indenfor det åbne land i de kommende år. Generelt vil det blive nødvendigt at lægge stadig mere vægt på at forbedre landskabsudnyttelsen gennem en øget tilpasning til variationerne i landskabet. Det gælder ikke mindst landbruget (f.eks. lokale forskelle i jordbund, relief, fugtighed m.v.).

Annelise Bramsnæs er landskabsarkitekt, lektor på Institut for Land- og Byplanlægning på Landbohøjskolen.

Jesper Brandt er geograf, lektor ved Institut for geografi, samfundsanalyse og datalogi på Roskilde Universitetscenter.

Bege er medforfattere til »Sådan ligger landet«, en antologi om det åbne land. Dansk Byplanlaboratorium 1987.

Landbrugets voksende regulering

I øjeblikket er det sådan, at den eneste overordnede planlægning af landbruget, som udnytter 70% af landets areal, foregår i regionplanerne – og det eneste, der kommer ud af det er »områder forbeholdt jordbruget«, dog med gradueringer hvad angår samtidig hensyntagen til naturinteresser. Selve udviklingen af landbrugets drift, brugssammenlægninger m.v. administreres af landbrugsministeriet, som ikke er bundet af regionpla-

nerne. Nu er der hertil kommet en hel række bestemmelser om landbrugsdriften på den enkelte ejendom som følge af NPO-handlingsplanen og vandmiljøplanen.

- * Der skal være et godkendt forhold imellem husdyr og arealtilliggende af hensyn til anvendelse af gødningen. Det skal kontrolleres af kommunen.
- * Der skal bygges beholdere til den nødvendige gødningsopbevaring på en forsvarlig måde. Det skal kontrolleres af kommunen.
- * Gødningen må kun køres ud på bevoksede marker og ikke på frossen mark. Det skal kontrolleres af kommunen.
- * Der skal holdes en bestemt procentdel »grønne marker« dvs. sene eller overvintrende afgrøder. Det skal kontrolleres af Statens Plantetilsyn.
- * Der skal laves sædskifte- og gødningsplaner hvert år, efter konkrete prøver af gødningen, og der skal laves planer over afgrødernes placering. Det skal kontrolleres af Statens Plantetilsyn.

Alt i alt en meget væsentlig forøgelse af den offentlige administration, for at sikre miljøhensyn i landbrugsproduktionen.

Det næste, der sker, er marginaljordsplanlægningen. I øjeblikket behandles et lovforslag om udpegning af arealer til skovrejsning og af miljøfølsomme områder, hvor der kan gives tilskud til miljøvenlig landbrugsdrift. Udpegningen skal amterne foretage efter aftale med kommunerne. Hvordan det skal gøres

bestemmes af landbrugsministeren. Selv om denne planlægning hovedsagelig bliver på de marginale jorder, betyder det alligevel at afgrænsningen må foretages ud fra en analyse af hele landbrugsareals potentialer.

Uanset at landbrugsorganisationerne aldrig har brudt sig om at lave en egentlig landbrugsplanlægning, vil der altså reelt komme en øget planlægning af landbruget.

Et karakteristisk problem ved denne udvikling er det store spring, det tomrum, der er mellem den overordnede planlægning, og reguleringen på den enkelte bedrift. Det må give usædvanlige problemer, fordi naturens funktion nu engang ikke tager sig af tilfældige ejendomsgrænser, og fordi en konkretisering af naturforvaltningen ikke kan foretages på et meget overordnet niveau.

Det er altså formentlig en meget uhenigtsmæssig arealforvaltning, der er ved at tone frem. Og mon ikke, det også viser sig at være en uhenigtsmæssig landbrugsforvaltning?

Det vil nødvendiggøre en masse bureaukrati, fordi kommunerne tvinges til at operere på bedriftsniveau, hvor man på den ene side må indføre mange kontrolfunktioner overfor den enkelte landmand, og på den anden side alligevel vil sidde tilbage med en række problemer, som man har vanskeligt ved at administrere. For den enkelte landmand vil det betyde endnu større belastning, isolation og et væld af irritationsmomenter, der næppe er noget godt udgangspunkt

for den praktiske omstilling i forvaltningen af landskabet, der gerne skulle være resultatet af bestræbelserne.

Lokale fællesskaber må genetableres

Også landbruget erkender idag, at natur- og ressourceforvaltningen ikke kan foregå uden en planlægning. Men da netop den integrerede *landskabelse*, som det jo reelt er, er svær at planlægge konkret, står man overfor et grundlæggende dilemma: Øget behov for sammenfattende forvaltning modvares ikke af ansvarlige forvaltningsenheder på det niveau, der er behov for: Nemlig nogle forvaltningsenheder, der kan tilgodesee to hensyn:

1. Samfundets behov for en kontrol med, at den nødvendige omstilling sker.
2. Ønsket om, at forvaltningen gennemføres så effektivt og samtidigt så demokratisk som muligt, hvilket vil sige under ansvar af de, der rent faktisk er knyttet til det – først og fremmest landbrugerne.

I en vis forstand har vi brug for at komme tilbage til landsbyfællesskabet igen. Vore dages forgældede landmænd, der tilmed skal kontrolleres på kryds og tværs for at sikre opfyldelse af miljøkrav m.v., er idag underlagt en form for stavnsbånd, der formentlig kun kan løses ved at udvide de lokale rammer fra at være det enkelte brug til at omfatte forvaltningen af større, men dog drifts- og forvaltningsmæssigt overskuelige områder.

Mulighederne og fordelene herved – såvel for lodsejerne som for myndighederne, har allerede i praksis vist sig, f.eks. i bekendtgørelsesbestemmelserne om kollektive aftaler om levering og opbevaring af husdyrgødning¹, i de kollektive betingelser for dispensation for udbringning af gylle i høstperioden², eller i mulighederne for kollektiv opfyldelse af kravet til udlæg af grønne marker³.

Disse spæde tendenser går på det rent

Foto: Erik Thomsen/Biofoto.

landbrugsmæssige, men også på andre områder vil der givet være store fordele forbundet med at fremme kollektive organisationsformer blandt lodsejerne for at imødekomme de reelle forvaltningsbehov som også det omgivende samfund måtte have.

Herved kunne der sikres større effektivitet i omstillingen, samtidigt med større lokal indflydelse og mindre myndighedsbureaukrati.

Afgrænsning af det lokale landskab

Mange ofte indbyrdes modstridende forhold vil spille ind på afgrænsningen af sådanne landskabsforvaltningsområder, som f.eks.:

1. En vis landskabelig homogenitet, der kan give grundlag for en typemæssig forvaltning af overordnede træk i land-

skabet (f.eks. ager/skovforholdet, forholdet mellem dyrket areal og arealer udenfor omdrift, småbiotopstruktur og -tæthed, generelle fredningsmæssige eller rekreative interesser m.v.).

2. En vis landskabelig sammensathed, der kan danne grundlag for et praktisk og nødvendigt samarbejde mellem brugere med forskellig specialisering, der kan være knyttet til variationer i landskabsudformningen (f.eks. omkring udbringning af gylle, gødningsanvendelse og fordeling af grønne marker).

3. En vis indbyrdes landskabsmæssig sammenhæng indenfor området, især hvad angår grundvandsbevægelse og rindende vand, så »sideværts« forbundne problemer (f.eks. nedslivning og oppumpning) kan behandles sammenhængende. Det har også betyd-

ning for kontrollen med området, der f.eks. lettes, hvis det afgrænses af vandskel.

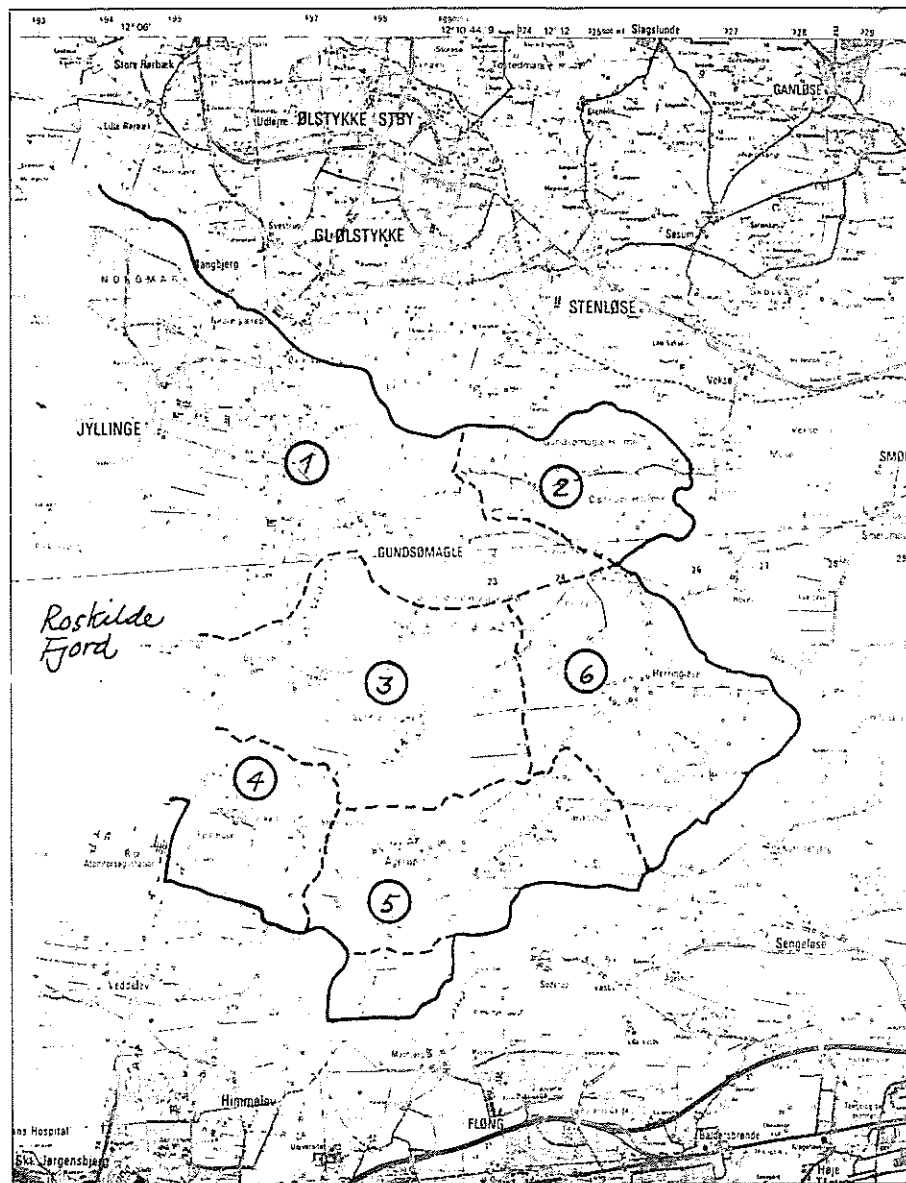
4. En vis historisk (og evt. infrastrukturtelt betinget) funktionel sammenhæng, der kan danne grundlag for et godt lokalt samarbejde om landskabsforvaltningen.
5. En vis minimal størrelse i forhold til det generelle landskabsmæssige ansvar, der pålægges området og det økonomiske og arbejdsmæssige grundlag forvaltningen skal foregå på.
6. En vis maksimal størrelse af hensyn til effektivitet og koordinering indenfor området.

Et eksempel: Gundsø kommune

For at anskueliggøre hvorledes en sådan afgrænsning af forvaltningsområder vil kunne vise sig nyttig, har vi delt Gundsø kommune ved Roskilde Fjord op i 6 sådanne landskabsforvaltningsenheder, som det ses af fig. 1.

Afgrænsningen og karakteristikken her er udelukkende sket ud fra kortbladsanalyser og tilgængeligt statistisk materiale. Det ville være af værdi at foretage en egentlig landskabsøkologisk kortlægning som grundlag for inddelingen, der naturligvis også bør omfatte hensynet til de funktionelle fællesskaber, der socialt og økonomisk afspejler sig indenfor området – i realiteten jo forhold, der i vid udstrækning har vist sig i den tidligere sogneopdeling. Det er således ikke nogen nem opgave, og eksemplet skal da også kun tjene til at illustrere nogle aspekter af en sådan form for forvaltning.

Det i fig. 2 viste område, Gerdrup-Tagerup-Gundsølille, er således et typisk område og omfatter ca. 30 bedrifter: De tre landsbyer ligger på gode lerede morænejorder, afgrænset af tørvejorder og vandløb – stort set de gamle naturbetingede sognegrænser.

Figur 1. Udsnit af kortværk Danmark 1:50.000 (1513 I og IV) og 1:25.000 (1513 I NV og 1513 IV NØ). Copyright Geodætisk Institut (A. 381/88).

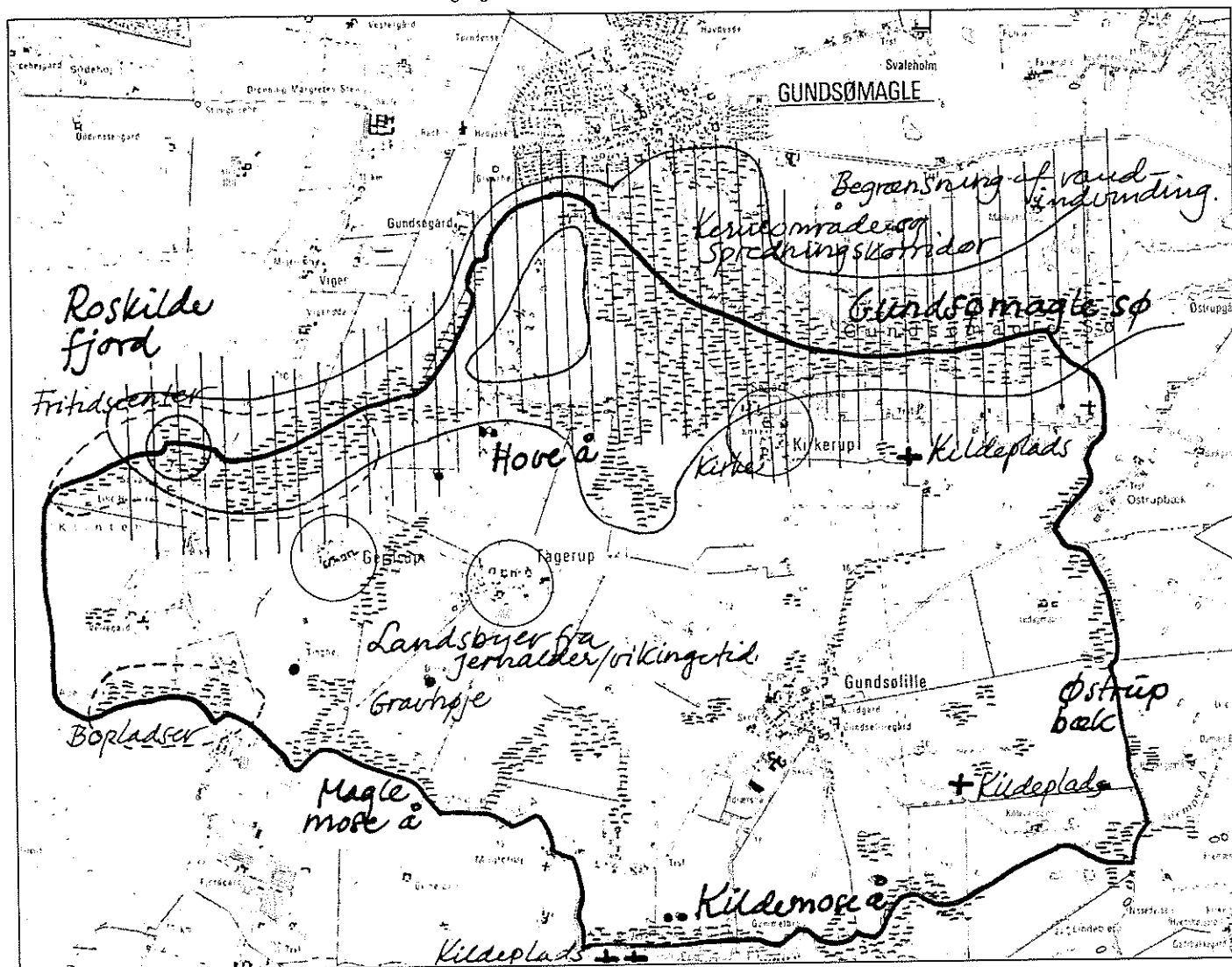
Vandindvinding: Der er kildepladser ved Kildemose å, Kirkerup og Gundsølille. Begrænsning af ny vandindvinding i Hove å's opland.

Landskab og kulturhistorie: Der er særlige kulturhistoriske og landskabsæstetiske interesser knyttet til området: Bopladser ved kysten, mange gravhøje og to landsbyer fra jernalder/vikingetid samt en middelalderkirke. Desuden det karakteristiske mønster af stjerneudskiftede landsbyer på morænebakkerne, med levende hegn og stendiger, og afgrænsningen der udgøres af vandløb med eng- og moseområder.

Dyre- og Planteliv: Gundsømagle sø og -enge er udpeget som kerneområde, og Hove å som spredningskorridor for vilde dyr og planter.

Rekreative interesser: Der er planlagt et regionalt friluftscenter ved Hove å's udløb i Roskilde Fjord, og regionale stiforbindelser langs hovedvej A6 og langs Hove å.

Figur 2.

I hovedstadsrådets regionplanlægning beskrives de nuværende arealinteresser i området. Vi antager dem her forsøgsvis som givne forudsætninger for den lokale landskabsforvaltning og ser nærmere på, hvordan de kan give sig udtryk i en fælles, langsigtet driftplanlægning, som gennemføres af de berørte landbrug og som omfatter de nye miljøkrav, der stilles til bedrifterne.

Lokale forvaltningsplaner

En fælles forvaltningsplan for landbrugsjorden, eller for jorden omkring hver af de tre landsbyer kunne omfatte følgende:

Maskiner og arbejdskraft: Sædskiftet og afgrødesammensætningen tilrettelægges, så fællesskab om maskiner og arbejdsprocesser kan udnyttes.

Grønne marker, overdrev og enge: De 65% grønne marker kombineres med nedsivningsområder for grundvandet, kildepladserne, og vandløbsnære arealer, specielt Hove å, for at modvirke ud-sivning af kvælstof og fosfor (hvor der fastlægges maksimal-grænser for hele området). Særligt tørketålende afgrøder udnytter Hove å's opland, hvor vandind-vinding er begrænset.

Ved jordfordeling udlægges de laveste områder langs vandløbene, samt større dræningstrængende arealer til fælles drift som eng og overdrevsarealer, der afgræsses om sommeren.

Husdyr og arealer: Det samlede kvæg-hold giver basis for økologisk dyrkede arealer, ligesom det også muliggøres ved planlægning af områdets samlede kvæg-besætning i forhold til det dyrkede areal. Bekendtgørelsen om opbevaring af husdyrgødning løses dels ved kompostering på marken på de økologisk dyrkede arealer, dels ved investering i større fælles opbevarings- og behandlingsanlæg på steder, hvor det ikke skæmmes miljøet.

98 *Natur- og biotopforvaltning:* De gamle

hegn og stendiger vedligeholdes efter en fælles plan, og indpasses i forvaltningsplanerne. Sløjfede eller forsømte hegn restaureres. Gravhøjene og de mindre natur- og mosearealer plejes ligeledes i fællesskab. Nydræning kræver amtets tilladelse.

I forvaltningsplanerne indgår beskyttelsesbræmmer om særligt sårbare naturområder efter nærmere aftale med amtets fredningsafdeling, kommunebiologen samt jagt- og landbrugskonsulenterne.

Rekreative interesser: På alle bræmmer langs vandløb og moser, langs levende hegn og stendiger og forbindelsen til landsbyerne tillades almen passage. Egentlige stiforløb placeres og plejes efter en fælles plan ved grusning og slåning i forbindelse med andet markarbejde. Forvaltningsplanerne lægges normalt for en længere årrække, og godkendes af amtet eller kommunens åbent-land-afdeling.

Perspektiver

Ud over at udfylde »hullet« i landskabsforvaltningen, har en lokal organisering også bredere perspektiver:

Naturforvaltning: For det første vil det blive muligt at sikre en *sammenhæng* i landskabsforvaltningen i modsætning til nu, hvor landbruget er adskilt fra de rammer miljøministeriet lægger for den øvrige areal- og ressourceudnyttelse.

For det andet sikres landbrugeren lokalt en større indflydelse og et større ansvar, hvilket må være mere tilfredsstillende end isolationen idag.

Livet på landet: Den isolation den enkelte landmand i dag ofte er tvunget ud i kan brydes ved en fælles interesse i driftsplanlægningen. Herved kan udviklingen af det sociale fællesskab fremmes, og landbrugernes nuværende umulige arbejdstids-, fritids-, og ferieproblemer vil kunne modvirkes.

Overordnet produktionsplanlægning: En lokal planlægning af landbrugsproduktionen kan også indgå i en mere offensiv national landbrugsplanlægning i relation til EF. Produktionskvoter, produktionstilskud, omstillingsstøtte m.v. kan udnyttes mere målrettet ved en regional rammefordeling til produktionsområder. Det vil samtidigt skabe et større sikkerhedsnet under de enkelte landbrugere end der er idag.

Økonomi og jura: Kan det lade sig gøre økonomisk og juridisk at fastlægge sådanne bindende forudsætninger for produktionen?

Ja! Det findes allerede for råstofindvinding, hvor en tilladelse fra amtet med dertil hørende vilkår for produktionen er en forudsætning for at påbegynde indvinding. Så hvorfor ikke for landbrug?

Problemet med at restriktioner i første omgang kan begrænse udbyttet knytter sig kun til perioden indtil det første ejerskifte. Ved salg vil jordens pris svare til det evt. reducerede udbyttensniveau. Det er altså de nuværende landmænd, der evt. kommer i knibe og må hjælpes af overgangsordninger. Det er dog formentlig småting i forhold til samfundets langsigtede gevinst, hvorfor der skulle være grundlag for en finansiering af sådanne overgangsordninger. □

Referencer:

1. Bekendtgørelse nr. 668 om husdyrgødning og ensilage m.v. § 5 og § 25.
2. Samme bekendtgørelse, § 26.
3. Bekendtgørelse nr. 655 om sædskifte- og gødningsplaner samt grønne marker i jordbruget, § 7.